

УДК 368.914:338.43.004.14 (045)

Жмурко І. В.

здобувач

Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки»

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ

У статті дається загальна характеристика сучасного стану пенсійного страхування в Україні, а також окреслюються основні шляхи її вдосконалення щодо ефективного функціонування пенсійної системи. Адже, правильно визначені напрямки вдосконалення пенсійного страхування в державі покращать ситуацію в економічній системі країни. Одним з шляхів вирішення проблеми пенсійного страхування сільського населення, зайнятого в аграрному виробництві, є розвиток системи недержавного пенсійного страхування, а також запровадження загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, що дозволить забезпечити гідною пенсією мешканців села в майбутньому та створити потужне джерело коштів для інвестування в економіку країни.

Ключові слова: пенсія, пенсійна система, солідарна система, пенсійний фонд України, загальнообов'язкова накопичувальна пенсійна система, пенсійний вік, пенсіонер, пенсійне забезпечення, реформування пенсійної системи, пенсійне страхування сільського населення.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку економіки України все більш актуальним стає питання щодо шляхів вдосконалення системи пенсійного забезпечення громадян сільської місцевості. Адже пенсійне страхування є основною складовою системи соціального захисту населення, що охоплює усіх непрацездатних громадян похилого віку, інвалідів, осіб, які втратили годувальника, виплати яким проводяться у формі пенсій. Незважаючи

на те, що сьогодні в державі здійснено низку важливих для подальшого розвитку пенсійної системи перетворень, функціонування існуючої пенсійної системи далеко не удосконалено, адже система залишається не завершена, пенсійні виплати не забезпечують пенсіонерів гідними пенсіями, не відбулося детінізація доходів, а також дефіцит Пенсійного фонду України щороку зростає. Тому, на сьогодні для того, щоб покращити ситуацію в пенсійній системі держави, обов'язково потрібно й надалі намагатися шукати шляхи вдосконалення системи пенсійного страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями розвитку пенсійного страхування займаються багато видатних науковців, вчених серед яких слід відмітити: С. Погорелова, В. Максимчука, А. Бахмача, М. Вінера, Є. Лібанову, Б. Надточія, С. Березіна, Б. Зайчука, В. Грушко, С. Юрія, В. Яценка, оскільки, основними об'єктами їх досліджень є сутність пенсійного страхування та шляхи їх вдосконалення.

Також, аналіз опублікованих робіт показує, що проблеми пенсійного страхування сільського населення, а також усіх пенсіонерів України, потребує подальшого вивчення та дослідження щодо його функціонування.

Формування цілей статті. Полягає у дослідженні сучасного стану системи пенсійного страхування сільського населення в Україні, її існуючої солідарної системи та з'ясуванні подальших перспектив її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Ефективність функціонування системи пенсійного забезпечення сільського населення в Україні значною мірою залежить від механізмів управління пенсійною системою, основне завдання якої спрямоване на:

- забезпечення рівня життя людей похилого віку, адекватного їх життєвим потребам, які втратили працездатність, та створення дієвих механізмів захисту прав та інтересів таких громадян;
- забезпечення стабільного функціонування та прозорості пенсійної системи;

- забезпечення соціальної справедливості у солідарній пенсійній системі;
- формування ефективної та надійної системи недержавного пенсійного забезпечення;
- забезпечення громадського контролю за функціонуванням Пенсійного фонду України;
- уніфікація пенсійного законодавства, тобто створення системи державного контролю, яка включатиме фінансовий контроль та державний нагляд за дотриманням пенсійного законодавства;
- удосконалення та спрощення механізму функціонування та забезпечення зрозумілості пенсійної системи для громадян і роботодавців [1].

Вирішення кожного із цих завдань потребує створення системи прийняття відповідних управлінських рішень, що визначається як «механізм управління системою», що вимагає достовірну інформацію про суб'єкти пенсійної системи, яку можна отримати при правильно побудованій системі контролю. Оскільки контроль є важливою складовою частиною прийняття управлінських рішень і процесу управління, він здійснює вагомий вплив на якість та оперативність управління. Як відомо, основним джерелом управлінських рішень в пенсійній системі є законодавча база держави, яка визначає порядок та умови здійснення діяльності пенсійної системи.

На сьогодні в Україні нормативно-правовою основою пенсійного забезпечення в Україні є Конституція України, міжнародні угоди з 21 країною світу та більш ніж двадцять Законів України і підзаконних актів до них. Що стосується базового законодавства пенсійного страхування основні закони, які були прийняті це: Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [2], Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» [3], Закон України «Про пенсійне забезпечення» [4], Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» [5].

Надзвичайно важливу активність у справі управління пенсійної системи проявляє Пенсійний фонд України. Пенсійний фонд України як центральний

орган виконавчої влади сьогодні здійснює увесь цикл пенсійного забезпечення: проводить збирання, акумуляцію та облік страхових внесків, обслуговує пенсіонерів з питань призначення пенсій, своєчасно і в повному обсязі фінансує та виплачує пенсії, здійснює контроль за цільовим використанням коштів Фонду, надає консультації та роз'яснює правові норми пенсійного забезпечення, проводить інформування населення про новації в пенсійній системі.

Зокрема, в Пенсійному фонді створена сучасна інформаційна система – система персоніфікованого обліку внесків (СПОВ). В цій системі накопичуються відомості про заробіток, дохід, внески та стаж застрахованих осіб (в тому числі і з урахуванням умов праці, що дають право на пільгове пенсійне забезпечення). При виході людини на пенсію ці точні відомості будуть враховані, результатом чого буде відхід від політики «зрівнялівки» – кожний отримає пенсію відповідно до його внесків до Пенсійного фонду. При обчисленні пенсії будуть враховуватись ті періоди (місяці), за які до Пенсійного фонду надійшли страхові внески відповідно до фактичних витрат на зарплату [6, с. 21-27].

В даний час розроблена і впроваджена ПФУ інформаційна система персоніфікованого обліку відомостей щодо застрахованих осіб займає ключове місце в системі пенсійного страхування держави.

Нині система збирання, обробки та ведення інформації Пенсійного фонду складається із таких інформаційно-технологічних підсистем:

- автоматизованої системи персоніфікованого обліку внесків (СПОВ);
- автоматизованої системи обробки пенсійної документації на базі комп'ютерних технологій (АСОПД);
- системи призначення та виплати пенсій деяким категоріям громадян;
- автоматизованої системи обліку сплати страхових внесків і центрального сховища обліку сплати страхових внесків.

На даний момент СПОВ і технічно, і функціонально, являє собою одну з ключових прикладних підсистем Інтегрованої комплексної інформаційної системи Пенсійного фонду України. Одним із шляхів вдосконалення соціального захисту є також підвищення ролі недержавних громадських організацій в цій сфері.

Серед найважливіших завдань слід виділити необхідність забезпечити динамічний розвиток сфери зайнятості як основи формування Пенсійного фонду та гарантії його стабільного функціонування. Оскільки, недостатня кількість високооплачуваних робочих місць, безробіття, особливо серед молоді, низькі розміри заробітної плати, які не відповідають професійному рівню високоосвічених фахівців – усе це спричиняє відплив робочої сили за кордон і підриває основи пенсійного страхування.

Таким чином, за проведеними дослідженнями в функціонуванні вітчизняної пенсійної системи в Україні можна зробити висновки про необхідність обов'язкового реформування вітчизняної пенсійної системи. Тому, для того, щоб провести успішне реформування пенсійної системи, потрібно виконати відповідні заходи в державі, а саме: забезпечити стабільне функціонування пенсійної системи, провести соціальну справедливість у солідарній пенсійній системі та забезпечити бездефіцитність Пенсійного фонду.

На думку автора, щоб удосконалити вітчизняну пенсійну систему, потрібно провести її подальше реформування та здійснити невідкладні заходи протягом 2014-2016 років. А для цього держава має вжити цілий комплекс заходів для вдосконалення чинної системи пенсійного забезпечення, а саме:

1. Зменшити пенсійні внески роботодавців до пенсійного Фонду України.

Протягом багатьох років в нашій державі діє пенсійна система, організована за принципом «солідарності поколінь», де пенсійні виплати пенсіонери отримують за рахунок внесків працюючого населення. В Україні сьогодні обов'язкові внески в пенсійний фонд складають 34,7% від фонду заробітної плати. Це обумовлено демографічною ситуацією, приблизним

співвідношенням між кількістю працюючих і пенсіонерів. Порівнюючи інші країни (США, Німеччина, Польща, Великобританія), де існує одночасно накопичувальна та солідарна пенсійна система, обов'язкові пенсійні внески для роботодавців складають лише 6%. Наразі в Україні – одна з найвищих ставок внеску на соціальне страхування серед європейських країн. При запровадженні другого рівня пенсійної системи, основна частина пенсій з часом повинна фінансуватися не за рахунок внеску, а за рахунок обов'язкових пенсійних заощаджень працюючих. Внески робітників будуть накопичуватися на персональних рахунках, і таким чином втрачатимуть податковий характер. При цьому ставки пенсійних внесків повинні стати нижчими, так як значна частина видатків на виплату пенсій покриватиметься за рахунок доходів від заощаджень.

II. Зменшити тінізацію ринку праці.

Розвиток соціального забезпечення населення залежить, передусім, від рівня зайнятості та заробітної плати. Однак, протягом усього трансформаційного періоду в державі однією з найактуальніших проблем суспільства залишається проблема тіньового сектору. Як відомо, через уповільнення темпів зростання економіки і фонду оплати праці, погіршення платіжної дисципліни, тінізацію обігу готівки та трудових відносин, внаслідок чого, рівень забезпеченості власними коштами на виплату пенсій Пенсійного фонду значно зменшився. На сьогодні, «тіньова зарплата» стала однією з найбільших проблем сучасного ринку праці. За даними експертів в Україні приблизно 40% зарплати працівники отримують в «конвертах», що призводить до негативних наслідків бюджету держави та самих працюючих, які позбавляють себе багатьох соціальних гарантій. Тому, найпершою передумовою детінізації фонду заробітної плати має стати контроль з боку державних органів (Державна податкова служба України, Державна інспекція України з питань праці) за належним розміром заробітної плати, попереджуючи випадки її свідомого заниження роботодавцями. Наступним етапом є виведення самої економіки із «тіні», шляхом зменшення податкового навантаження.

Також, позитивно вплине на детінізацію заробітної плати і зменшення податкових відрахувань із зарплати підняття розміру мінімальної заробітної плати. Крім того, доцільно проводити роз'яснення серед населення, що легальна заробітна плата вигідна насамперед робітникам. Отже, боротьба із таким явищем, як „заробітна плата у конвертах” має відбуватися за сукупністю адміністративних, економічних та правових методів. При цьому мають бути враховані інтереси як працівників, роботодавців, так і держави [7].

Тому, потрібно більш оперативніше проводити формування єдиного реєстру – балансу трудових ресурсів та детінізацію трудових відносин і заробітної плати, а також, формувати коло контролюючих, правоохоронних та державних органів, до компетенції яких належать питання легалізації трудових відносин та заробітної плати.

III. Провести єдиний принцип нарахування пенсій для усіх громадян України та удосконалити порядок перерахунку і підвищення пенсій.

На сьогодні в державі пенсія для простих людей складає приблизно 45% від суми їх заробітної плати, відповідно до статті 37 Закону України “Про державну службу”, пенсія державним службовцям призначається в розмірі 80 відсотків суми їх заробітної плати, з якої було сплачено єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, а до 1 січня 2011 року – страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, що є абсолютно несправедливим при нарахуванні пенсійних виплат. Згідно даних Пенсійного фонду України станом на 1 січня 2012 року загальна чисельність пенсіонерів становила 13 205 816 осіб, а середній розмір пенсії згідно ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» становив 1300 грн., середній розмір пенсії згідно ЗУ «Про пенсійне забезпечення» - 870 грн., ЗУ «Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб» - 2000 грн., ЗУ «Про прокуратуру» - 6500 грн., ЗУ «Про статус суддів» - 7500 грн., ЗУ «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок чорнобильської катастрофи» - 3000 грн., «Митний кодекс» - 4500 грн., народні

депутати України – 15500 грн. Тому, на нашу думку, при такій розбіжності розмірів пенсій, потрібно обов'язково ввести правку в деякі Закони щодо зміни цієї системи і провести єдиний принцип нарахування пенсій для усіх громадян.

Експерти вважають можливість підвищення пенсій з урахуванням тільки інфляції, що є найбільш доречною формою коригування пенсійних доходів, особливо враховуючи бюджетний тиск, який характерний для сьогодення. За всіх обставин доцільно уникати довільного підвищення рівнів індексації, тому що це створює тиск на державні видатки й компрометує внескові засади державної солідарної системи 1-го рівня. Враховуючи заходи більшого підвищення пенсійних доходів порівняно зі зростанням цін, які здійснювалися в останнє десятиріччя, українській владі слід також розглянути можливість заборони підвищення пенсійних доходів хоча б на деякий період часу, що є абсолютно необхідним для значного скорочення дефіциту державної солідарної системи та створення умов для запровадження накопичувальної системи [8].

IV. Здійснити заходи щодо запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

На сучасному етапі розвитку і в довгостроковій перспективі України слід стимулювати усі зусилля на запровадження накопичувальної системи. Оскільки запровадження її дозволить: збільшити загальний розмір пенсійних виплат завдяки отриманню інвестиційного доходу; посилити залежність розміру пенсії від трудового вкладу особи, а отже, посилити зацікавленість громадян та їх роботодавців у сплаті пенсійних внесків; зменшити податковий тиск на фонд оплати праці роботодавців за рахунок перерахування частини обов'язкових пенсійних внесків до Накопичувального фонду, що здійснюватиметься із заробітку працівника; успадковувати кошти, накопичені на персональному пенсійному рахунку, застрахованим особам, родичам; створити потужне джерело інвестиційних ресурсів для підвищення національної економіки; розподілити ризики виплати низьких розмірів пенсій між першим та другим рівнем пенсійної системи і таким чином застрахувати майбутніх пенсіонерів від негативних демографічних тенденцій, а також підвищити ефективність

управління системою пенсійного забезпечення за рахунок передачі недержавними компаніями функції управління пенсійними активами [9, с.135-138].

V. Зміни щодо пенсійного віку, які встановлено Законом України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи».

Реформа, яка відбулася в 2011 році з прийняттям Закону України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи», розпочала зміни щодо вирівнювання пенсійного віку чоловіків і жінок, на нашу думку, це є правильним стратегічним кроком в державі, тому в найближчому майбутньому подальші зміни в пенсійному віці робити вже не потрібно.

Іншим шляхом зменшення витрат з пенсійного фонду є зменшення кількості пільгових пенсіонерів. Нині пенсіонери, які отримують пільгові пенсії, перебувають на привілейованому становищі, оскільки, виходячи дочасно на пенсію, вони отримують її в більших розмірах, ніж звичайні пенсіонери. Це створює додаткове фінансове навантаження на Пенсійний фонд України. Водночас не слід повністю скасовувати пільгові пенсії, проте пенсії таких осіб, більші за розміром від звичайних пенсій, слід фінансувати не з Пенсійного фонду України, а за рахунок відрахувань роботодавців.

Розглянемо перелік пенсійних програм, кількість пенсіонерів та середній розмір пенсій у кожній програмі, за якими здійснюються виплати пенсій у солідарному рівні (табл.1).

Із отриманих результатів таблиці видно, що пенсіонери, які отримують пенсію згідно ЗУ «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та ЗУ «Про пенсійне забезпечення» пенсійними програмами, складають 97% від загальної чисельності пенсіонерів, проте лише 2,8% пенсіонерів від загальної чисельності пенсіонерів отримують пенсії, які перевищують середні пенсійні виплати згідно базового пенсійного закону в декілька разів.

Розподіл чисельності пенсіонерів за видами пенсійних програм протягом
2010-2012 рр.

Назва закону	Чисельність пенсіонерів, осіб			Середній розмір призначеної пенсії, грн.			Відхилення середнього розміру пенсії 2012/2010рр.
	2010р.	2011р.	2012р.	2010р.	2011р.	2012р.	
Загальна чисельність пенсіонерів, у тому числі:	13110114	13128448	13205816	1032,6	1151,9	1253,3	+220,7
«Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»	12527813	12557159	12629886	885,54	992,75	1073,86	+188,32
«Про пенсійне забезпечення»	222074	207812	195827	917,09	1058,68	1180,16	+263,07
«Про пенсійне забезпечення військовослужбовців, осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб»	74177	66722	61050	1045,29	943,63	1043,23	-2,06
«Про державну службу»	104484	112909	121867	2944,97	3048,06	3122,52	+177,55
«Про прокуратуру»	5474	5805	6081	5140,93	5398,63	6579,49	+1438,56
«Про судову експертизу»	242	251	222	1873,67	2100,49	2067,87	+194,2
«Про службу в органах місцевого самоврядування»	15640	18984	22136	3085,26	3152,64	3100,09	+14,83
«Про національний банк»	889	1038	1233	3771,43	3846,37	4290,54	+519,11
«Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»	75946	75119	85270	1081,89	1470,87	1960,34	+878,45

Джерело: розробка автора на основі даних Міністерства праці та соціальної політики України ПФУ «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення за 2010-2012 рр.».

Так, у 2012 році пенсіонер – державний службовець отримував пенсію 3122,52 грн., що у 2,6 рази вищу, ніж звичайний пенсіонер, співробітник

прокуратури – у 5,6 рази (6579,49грн.), працівник національного банку – у 3,6 рази (4290,54 грн.). Як бачимо, наведені диспропорції не сприяють нормалізації соціальних відносин в середині соціальних груп, оскільки не відповідають уявленню пенсіонера про солідарний перерозподіл спільно сплачуваних пенсійних внесків.

Висновки. Розглянувши діючу пенсійну систему в Україні, можна зробити висновок, що ефективність функціонування системи пенсійного забезпечення залежить від проведення ефективної соціальної політики, стабільної економічної ситуації в державі, вдосконалення системи оплати праці, збільшення зарплат працюючого населення, їх детінізації, а також повноцінної реалізації щодо норм Закону України «Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування».

Одним з важливих критерієм ефективності системи пенсійного страхування в Україні наступних кількох років є запровадження накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, яка доповнить солідарну (розподільну) пенсійну систему. Для цього Законом передбачено створення необхідних соціально-економічних, організаційних і технічних передумов для забезпечення ефективної роботи Накопичувального фонду і мінімізації дефіциту коштів солідарної системи пенсійного страхування в перехідний період. За 2-3 роки необхідно забезпечити створення інституційної та регуляторної бази накопичувальної системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, набути досвіду функціонування добровільних пенсійних фондів, створити умови для подальшого розвитку фондового ринку.

Список використаної літератури

1. Концепція реформування - Мета концепції та шляхи реформування // головне управління ПФУ в Херсонській області [Режим доступу] - <http://pfu.ks.ua>.

2. Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 №1058 IV [Електронний ресурс] - <http://zakon4.rada.gov.ua>
3. Закон України «Про недержавне пенсійне забезпечення» від 09.07.2003 № 1057-IV [Електронний ресурс] - <http://zakon0.rada.gov.ua>
4. Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 05.11.1991 № 1788-XII [Електронний ресурс] - <http://zakon4.rada.gov.ua>
5. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» №3668 –VI від 8.07.2011р. [Електронний ресурс]. – <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Ткаченко Л. Проблеми цільового використання коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування та можливості зниження страхових тарифів в Україні // Україна: аспекти праці - 2006.- № 8.- С.21-27.
7. Детінізація заробітної плати // Кравченко С.С., к.ю.н., доцент, експерт Ради підприємців при Кабінеті Міністрів України - 2012.
8. Стратегічна доповідь щодо пенсійної реформи в Україні // Проект ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні», березень 2012.
9. Чеберяко О.В., Капушак Т.С. / Запровадження накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування // Економічний вісник Донбасу. – 2010. №2 (20). – С. 135-138.

ЖМУРКО И. В. ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ СИСТЕМЫ ПЕНСИОННОГО СТРАХОВАНИЯ СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ

В статье дается общая характеристика современного состояния пенсионного страхования в Украине, а также определяются основные пути ее совершенствования по эффективному функционированию пенсионной системы. Ведь правильно определены направления совершенствования пенсионного страхования в государстве улучшат ситуацию в экономической

системе страны. Одним из путей решения проблемы пенсионного страхования сельского населения, занятого в аграрном производстве, является развитие системы негосударственного пенсионного страхования, а также внедрение всеобязательного государственного пенсионного страхования, что позволит обеспечить достойной пенсией жителей деревни в будущем и создать мощный источник средств для инвестирования в экономику страны.

Ключевые слова: пенсия, пенсионная система, солидарная система, пенсионный фонд Украины, всеобязательная накопительная пенсионная система, пенсионный возраст, пенсионер, пенсионное обеспечение, реформирование пенсионной системы, пенсионное страхование сельского населения.

ZHMURKO I. V. WAYS TO IMPROVE THE FUNCTIONING OF PENSION INSURANCE RURAL POPULATION

This article gives a general description of the current state pension in Ukraine, and outlines the key ways to improve on the effective functioning of the system. It correctly identified areas for improvement in the state pension will improve the situation in the economic system. One way to address the problem of pension rural population engaged in agricultural production, is the development of private pension insurance, and the introduction of compulsory state pension insurance, which will provide a decent pension villagers in the future, and a powerful source of funds for investment in economy.

Keywords: pension, pension system, social system, the pension fund of Ukraine, compulsory funded pension system, retirement age, retired, pension, pension system reform, pension insurance in rural areas.